

بانکداری تطبیقی

کتب ابراهیم رضائی

تهران

۱۳۹۴

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)

مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی

سرشناسه: رضائی، ابراهیم، ۱۳۵۸.

عنوان و نام پدیدآور: بانکداری تطبیقی / ابراهیم رضائی.

مشخصات نشر: تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز

تحقیق و توسعه علوم انسانی، ۱۳۹۴.

مشخصات ظاهری: نه، ۳۰۹ ص.: جدول، نمودار.

فروست: «سمت»: ۱۹۶۱. اقتصاد، ۷۹.

شابک: ۰ - ۰۲۵۹ - ۰۲ - ۶۰۰ - ۹۷۸ - ۱۱۰۰۰۰ ریال

وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا

ادداژ: ن: پشت جلد به انگلیسی:

Ebrahim Rezaei. Comparative Banking.

با: اشت: واژه‌نامه.

یادداشت: کتابنامه: ص. ۲۹۴ - ۳۰۳.

موضوع: بانک و بانکداری - مطالعات تطبیقی

موضوع: بانک و بانکداری - ایران

شناسه افروده: مان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز تحقیق و

توسعه علوم انسانی

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۰ ۲۰۶ ف/ ۱۶۰۷ HG

رده‌بندی دیویی: ۳۲۲/۱

شماره کتابشناسی ملی: ۴۱۷۰۹۷

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)

مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی

بانکداری تطبیقی

دکتر ابراهیم رضائی (عضو هیئت علمی سازمان «سمت»)

چاپ اول: زمستان ۱۳۹۴

تعداد: ۱۰۰۰

حروفچینی و لیتوگرافی: سمت

چاپ: یاران (قم)، صحافی: زرین (قم)

قیمت: ۱۱۰۰۰۰ ریال. در این قیمت مذکور ثابت است و فروشندگان و

عوامل توزیع مجاز به تغییر آن نیستند.

نشانی ساختمان مرکزی: تهران، بزرگراه جلال آل احمد، غرب پل یادگار امام (ره)،

روبه‌روی پمپ گاز، کد پستی ۱۶۶۳۶، تلفن ۴۴۲۴۶۲۵۰-۲

www.samt.ac.ir

info@samt.ac.ir

هر شخص حقیقی یا حقوقی که تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه ناشر، نشر یا بخش یا عرضه یا تکثیر یا تجدید چاپ نماید، مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

سخن «سمت»

یکی از هدفهای مهم انقلاب فرهنگی، ایجاد دگرگونی اساسی در دروس علوم انسانی دانشگاهها بوده است و این امر، مستلزم بازنگری منابع درسی موجود و تدوین منابع مبنایی و علمی معتبر و مستند با در نظر گرفتن دیدگاه اسلامی در مبنایی و مسائل این علوم است.

اساس انقلاب فرهنگی در این زمینه گامهایی برداشته بود، اما اهمیت موضوع اقتضای کردنی بازمانی مخصوص این کار تأسیس شود و شورای عالی انقلاب فرهنگی در تاریخ ۶۳/۷/۲۷ تأسیس «سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها» را، که به اختصار «سمت» نامیده می‌شود، تصویب کرد.

بنابراین، هدف سازمان این است که با استمداد از عنایت خداوند و همت همکاری دانشمندان و استادان متعهد و دلسرز، به مطالعات و تحقیقات لازم بپردازد و در رشته‌های مختلف علوم انسانی به تألیف و ترجمه منابع درسی اصلی، فرعی و جنبی اقدام کند.

دشواری چنین کاری بر دانشمندان و صاحب نظران پوشیده نیست و به همین جهت مرحله کمال مطلوب آن باید به تدریج و پسر از انبادهای و یادآوریهای پیاپی ارباب نظر به دست آید. انتظار دارد که این بزرگواران از این همتی و راهنمایی دریغ نورزند و با پیشنهادهای اصلاحی خود، این سازمان را در اصلاح کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز جامعه دانشگاهی جمهوری اسلامی ایران یاری دهند.

کتاب حاضر برای دانشجویان رشته اقتصاد در مقطع کارشناسی به عنوان منبع اصلی درس بانکداری تطبیقی به ارزش ۲ واحد تدوین شده است. امید است که علاوه بر جامعه دانشگاهی، سایر علاقه‌مندان نیز از آن بهره‌مند شوند.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	پیشگفتار
۳	فصل اول: نظام مالی و اهمیت نهادهای واسطه‌ای
۳	۱-۱ مقدمه
۴	۱-۲ نظام مالی و ویژگی‌های تطبیقی آنها
۸	۱-۳ جریان راجه در نظام‌های مالی
۹	۱-۴ بازارهای مالی نقش آنها در نظام مالی
۱۱	۱-۵ نظریه‌های واسطه‌گری مالی: نهادهای مالی و نقش آنها در کاهش نواقص بازار
۱۱	۱-۵-۱ مدل رابطه‌محور واسطه‌گری مالی
۱۸	۱-۵-۲ مدل مبادله‌محور واسطه‌گری مالی
۱۹	۱-۶ خدمات بانکداری در چارچوب مدل واسطه‌گری مالی و مبادله‌ای
۲۷	۱-۷ خلاصه و جمع‌بندی
۲۸	۱-۸ سؤال‌ها
۲۹	فصل دوم: طبقه‌بندی انواع نهادهای بانکی و غیر بانکی (بازار پول)
۲۹	۲-۱ مقدمه
۳۰	۲-۲ مروری تاریخی بر تحولات بانکداری
۳۹	۲-۲-۱ نظام بانکداری چند شعبه‌ای
۴۲	۲-۲-۲ نظام بانکداری واحدی (تک شعبه‌ای)
۴۵	۲-۳ طبقه‌بندی نهادهای پولی
۴۵	۲-۳-۱ طبقه‌بندی بانک‌ها بر اساس مالکیت
۴۷	۲-۳-۲ طبقه‌بندی بانک‌ها بر اساس ملیت
۵۰	۲-۳-۳ طبقه‌بندی بانک‌ها بر اساس نقش نظام بانکداری ملی
۶۵	۲-۴ خلاصه و جمع‌بندی
۶۶	۲-۵ سؤال‌ها
۶۷	فصل سوم: ویژگی‌های قابل مقایسه نظام‌های بانکی جهان
۶۷	۳-۱ مقدمه
۶۸	۳-۲ ساختار بانکداری

۶۹	۳-۲-۱ مالکیت بانک‌ها
۷۴	۳-۲-۲ رقابت
۷۹	۳-۳ عملکرد بانک‌ها
۸۱	۳-۴ چارچوب مقررات و نظارت
۸۲	۳-۴-۱ مقررات: دامنه فعالیت‌های مجاز بانک‌ها
۸۹	۳-۴-۲ نظارت: ساختار، حوزه اختیارات و استقلال
۹۶	۳-۴-۳ جایگاه بانک مرکزی در ساختار نظارت بر بانکداری
۹۸	۳-۴-۴ بیمه سپرده‌ها
۱۰۳	۳-۴-۵ حاکمیت شرکتی
۱۰۸	۳-۵ فناوری‌های نوین و نظام‌های بانکداری
۱۰۹	۳-۵-۱ ابداعات مالی
۱۱۳	۳-۵-۲ خلاصه و جمع‌بندی
۱۱۴	۳-۵-۳ ال‌ها
۱۱۶	ضمیمه فصل سوم
۱۴۰	فصل چهارم: بانکداری در اقتصادهای توسعه یافته
۱۴۰	۴-۱ مقدمه
۱۴۱	۴-۲ بانکداری در ایالات متحده آمریکا
۱۴۲	۴-۲-۱ ساختار بانکداری در ایالات متحده آمریکا
۱۴۶	۴-۲-۲ مقررات و قوانین (۱۹۸۰-۱۹۲۷)
۱۵۱	۴-۲-۳ فناوری و ابداعات مالی
۱۵۳	۴-۳ بانکداری در بریتانیا
۱۵۳	۴-۳-۱ ساختار نظام مالی در بریتانیا
۱۵۶	۴-۳-۲ مقررات و قوانین بانکی در بریتانیا
۱۶۱	۴-۴ بانکداری در اتحادیه اروپا
۱۶۱	۴-۴-۱ ویژگی‌های ساختاری بانکداری اروپا
۱۶۲	۴-۴-۲ تحولات ویژگی‌های ساختاری
۱۶۷	۴-۴-۳ عملکرد بانکداری اروپا: سودآوری و افزایش ریسک
۱۶۸	۴-۴-۴ مقررات و قوانین
۱۷۶	۴-۴-۵ نوآوری و فناوری‌های جدید
۱۷۶	۴-۵ خلاصه و جمع‌بندی
۱۷۹	۴-۶ سؤال‌ها
۱۸۰	فصل پنجم: بانکداری در اقتصادهای در حال گذار
۱۸۰	۵-۱ مقدمه
۱۸۱	۵-۲ جایگاه بانکداری در اقتصادهای سوسیالیستی (برنامه‌ای)

۱۸۲	۵.۳ ساختار بانکداری در اقتصادهای در حال گذار (مالکیت و خصوصی سازی)
۱۸۵	۵.۴ کاربرد فناوری در نظام بانکی اقتصادهای در حال گذار
۱۸۶	۵.۵ نظام بانکی روسیه
۱۸۶	۵.۵.۱ ساختار نظام بانکی روسیه
۱۹۲	۵.۵.۲ قوانین و مقررات در نظام بانکی روسیه و اصلاحات انجام گرفته
۱۹۳	۵.۵.۳ عملکرد نظام بانکی روسیه
۱۹۴	۵.۶ نظام بانکی چین
۱۹۴	۵.۶.۱ ساختار و مقررات بانکداری چین قبل از سال ۱۹۹۲
۱۹۷	۵.۶.۲ ساختار و مقررات بانکداری چین بعد از سال ۱۹۹۲
۲۰۱	۵.۶.۳ آخرین تحولات در نظام مقررات و نظارت بانکی چین
۲۰۲	۵.۶.۴ عملکرد بانکداری در چین
۲۰۴	۵.۷ شباهت ها و تفاوت های بانکداری در روسیه و چین
۲۰۶	۵.۸ خلاصه و جمع بندی
۲۰۷	۵.۹ سؤالا
۲۰۸	فصل ششم: بانکداری در کشورهای در حال توسعه
۲۰۸	۶.۱ مقدمه
۲۰۹	۶.۲ بانکداری در جنوب و جنوب شرق آسیا
۲۱۰	۶.۳ بانکداری در هندوستان
۲۱۱	۶.۳.۱ ساختار بانکداری در هندوستان
۲۱۳	۶.۳.۲ مقررات و نظارت در نظام بانکی هندوستان
۲۱۴	۶.۳.۳ عملکرد نظام بانکی هندوستان
۲۱۵	۶.۴ بانکداری در پاکستان
۲۱۵	۶.۴.۱ ساختار بانکداری در پاکستان
۲۱۷	۶.۴.۲ مقررات و نظارت بانکی در پاکستان
۲۱۸	۶.۴.۳ عملکرد بانکداری پاکستان
۲۱۹	۶.۴.۴ فناوری و ابداعات جدید مالی در بانکداری پاکستان
۲۲۰	۶.۵ نظام بانکداری دو گانه در مالزی
۲۲۱	۶.۵.۱ ساختار بانکداری در مالزی
۲۲۴	۶.۵.۲ مقررات و نظارت در نظام بانکداری مالزی
۲۲۵	۶.۵.۳ عملکرد بانکداری مالزی
۲۲۷	۶.۶ بانکداری در امریکای لاتین
۲۲۸	۶.۶.۱ ساختار، قوانین و مقررات و عملکرد بانکداری در امریکای لاتین
۲۳۲	۶.۶.۲ ساختار، قوانین و مقررات بانکداری در شیلی، آرژانتین و برزیل
۲۳۵	۶.۶.۳ عملکرد بانکداری در شیلی، آرژانتین و برزیل
۲۳۶	۶.۷ بانکداری در اقتصادهای خاورمیانه

۲۳۶	۶-۷-۱ ویژگی‌ها، ساختار و عملکرد بانکداری در ...
۲۴۳	۶-۷-۲ مقررات و نظارت در نظام‌های بانکی کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس
۲۴۴	۶-۸ خلاصه و جمع‌بندی
۲۴۶	۶-۹ سؤال‌ها
۲۴۷	ضمیمه فصل ششم
۲۵۰	فصل هفتم: نظام بانکی در ایران و بانکداری بدون ربا
۲۵۰	۷-۱ مقدمه
۲۵۱	۷-۲ تاریخچه بانکداری در ایران
۲۵۱	۷-۲-۱ دوره ۱۲۶۶-۱۳۲۸ ش
۲۵۲	۷-۲-۲ دوره ۱۳۲۸-۱۳۵۷ ش
۲۵۲	۷-۲-۳ دوره ۱۳۵۸-۱۳۷۹ ش
۲۵۴	۷-۲-۴ دوره ۱۳۷۹ به بعد
۲۵۵	۷-۳ قوانین، مقررات و نظارت در نظام پولی و بانکی ایران
۲۵۶	۷-۳-۱ انقلاب و مقررات در نظام بانکی ایران بعد از پیروزی انقلاب اسلامی
۲۶۹	۷-۴ نظارت: نقش بانک مرکزی
۲۷۲	۷-۵ ساختار، مالکیت و عملکرد نظام بانکی در ایران
۲۷۳	۷-۵-۱ مالکیت
۲۷۵	۷-۵-۲ دارایی
۲۷۶	۷-۵-۳ سرمایه
۲۷۷	۷-۵-۴ کیفیت دارایی‌ها
۲۷۹	۷-۵-۵ سودآوری
۲۸۰	۷-۵-۶ نقدینگی بانک‌ها
۲۸۲	۷-۵-۷ تعداد شعب بانک‌ها
۲۸۳	۷-۶ فناوری
۲۸۷	۷-۷ بررسی تطبیقی شاخص‌های بانکداری ایران با سایر نظام‌های بانکی جهان
۲۸۷	۷-۷-۱ کارایی و رقابت
۲۸۸	۷-۷-۲ قوانین و مقررات
۲۸۹	۷-۷-۳ تنوع فعالیت‌های بانکی
۲۹۱	۷-۷-۴ فناوری و نوآوری
۲۹۲	۷-۸ خلاصه و جمع‌بندی
۲۹۳	۷-۹ سؤال‌ها
۲۹۴	منابع و مآخذ
۳۰۴	واژه‌نامه
۳۰۷	نمایه

فهرست نمودارها و جداول

صفحه	عنوان
۹	نمودار ۱-۱ جریان وجوه از طريق نظام مالی
۲۱	نمودار ۱-۲ واسطه‌گری بانکی
۱۱۷	جدول ۳-۱ درصد مالکیت دولت و خارجیان در اقتصادهای دنیا
۱۱۸	جدول ۳-۲ تراکنش‌های بانک‌ها و دارایی‌های آنها در جهان بر اساس سطح درآمد
۱۲۰	جدول ۳-۳ آمارهای مربوط به شاخص‌های رقابت و عملکرد نظام‌های بانکی
۱۲۶	جدول ۳-۴ آمارهای مربوط به شاخص‌های مقررات و نظارت در نظام‌های بانکی
۱۳۳	جدول ۳-۵ شاخص‌های سیاست‌های سپرده‌ها
۱۳۸	جدول ۳-۶ تعداد تراکنش‌های بین‌المللی در جهان و مناطق، میلیارد تراکنش غیر نقدی
۱۳۹	جدول ۳-۷ ترکیب ابزارهای نظام‌های پرداخت در جهان و مناطق مختلف آن
۱۶۷	جدول ۴-۱ شاخص‌های ساختاری بانکداری در کشورهای اروپایی
۱۶۹	جدول ۴-۲ متوسط سودآوری (ROE) نظام بانک‌ها در اروپایی
۲۲۰	جدول ۶-۱ وضعیت بانکداری الکترونیک در بانک‌ها
۲۴۷	جدول ۶-۲ درصد ساختارهای مالکیتی بر مبنای درصدی از کل دارایی‌ها
۲۴۷	جدول ۶-۳ وضعیت تمرکز بانکی در کشورهای شورای همکاری خلیج فارس
۲۴۸	جدول ۶-۴ نرخ کفایت سرمایه نظام بانکی کشورهای شورای همکاری خلیج فارس
۲۴۸	جدول ۶-۵ سهم بانکداری اسلامی از کل بانکداری کشورهای حاشیه خلیج فارس
۲۴۹	جدول ۶-۶ انواع مقررات احتیاطی وضع شده برای نظام بانکی کشورهای ...
۲۷۵	جدول ۷-۱ وضعیت تمرکز در نظام بانکی ایران
۲۷۷	جدول ۷-۲ ویژگی‌های دارایی‌های نظام بانکی ایران
۲۷۸	جدول ۷-۳ بررسی کیفیت دارایی‌های نظام بانکی ایران
۲۸۰	جدول ۷-۴ روند عملکرد نظام بانکی ایران بر اساس شاخص‌های سودآوری
۲۸۱	جدول ۷-۵ نقدینگی در نظام بانکی ایران
۲۸۳	جدول ۷-۶ روند تغییرات تعداد شعب نظام بانکی در ایران
۲۸۵	جدول ۷-۷ روند استفاده نظام بانکی ایران از فناوری‌های نوین
۲۸۶	جدول ۷-۸ تحولات نظام پرداخت (تعداد و مبلغ تراکنش‌ها در یک ماه) در نظام بانکی ایران
۲۸۷	جدول ۷-۹ ترکیب انواع کارت‌های صادرشده (میلیون کارت)

پیشگفتار

نظام‌های بانکی در دنیا، هم در اقتصادهای داخلی و هم در سطح بین‌الملل، دوره‌های متفاوتی را به لحاظ تحولات پشت سر گذاشته‌اند. اگر از بحث داخلی کشورها به دلیل گسترده و دن موضوعات تک تک آنها صرف نظر کنیم می‌توان گفت در سطح بین‌الملل و به از جنگ جهانی دوم تا دهه ۱۹۷۰ میلادی، بانکداری یک حرفه نسبتاً سنتی و با ثباتی بوده و به همین بزرگ‌ترین ورشکستگی‌های بانکی مربوط به همان دوره رکود بزرگ بوده است. به عبارت دقیق‌تر، بسیاری از بانکداران و محققان بر این باورند که در دهه‌های ۵۰، ۶۰ و ۱۹۶۰ میلادی تغییرات چندان مهمی در استراتژی‌ها و حرفه بانکداری رخ نداده است. اما در این دوره و در دهه‌های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ میلادی نظام‌های بانکی جهان فراز و نشیب‌های محاسنی پشت سر گذاشته و تحت تأثیر دو نیروی کلیدی «مقررات زدایی» و «خصوصی‌سازی» و حرکت به سمت فضای قوی رقابتی قرار گرفته‌اند. در طول سال‌های سپری شده از قرن بیست و یکم نیز روند تحولات نظام‌های بانکی وارد مرحله جدیدی شده و سمن تغییر استراتژی‌های مختلف بانکی، رخدادهایی مانند هم‌گرایی نظام‌های بانکی، ظهور انواع متنوع و ابر شرکت‌های بانکی و از همه مهم‌تر، نیرویی که «فناوری نوین و ابزارهای جدید مالی» به تحولات بانکی وارد کرده، این کسب‌وکار را به شکل ملموسی تحت تأثیر قرار داده است. اما نکته مهم این است که همه کشورهای جهان اعم از توسعه‌یافته، در حال گذار و در حال توسعه به یک میزان در معرض تحولات فوق‌تر قرار نگرفته‌اند و ابعاد مهم بانکداری اعم از ساختار، عملکرد، به کارگیری فناوری، مقررات و قواعد نظارتی در کشورهای مختلف، تجارب متفاوتی را داشته است. روشن است در چنین حالتی اقتصادهای ملی آنها نیز به طور متفاوتی با عواقب مثبت و یا منفی این تحولات مواجه شده‌اند.

از این رو، به منظور شناخت دانشجویان و محققان از این روند بسیار مهم، کتاب در هفت فصل به گونه‌ای تنظیم شده است تا همه فرایندهای فوق برای کشورهای خاص و یا گروهی از کشورها مورد بررسی قرار گیرد. شایان ذکر است که در فصل اول با مطرح کردن مفاهیم پایه‌ای نظام‌های بانکی، زمینه برای ورود به بحث فراهم می‌شود و در فصل دوم نیز با اختصاص یک بحث تفصیلی در مورد انواع نهادهای بانکی، خواننده با اطلاعات گسترده‌ای در این خصوص آشنا می‌شود. در فصل سوم که به عنوان یک فصل محوری برای این کتاب مطرح است عمده‌ترین گام‌های قابل مقایسه نظام‌های بانکی به همراه ابعاد نظری و کمی آن معرفی می‌گردد. به کمک فصل مزبور، در فصول چهارم تا هفتم، نظام‌های بانکی کشورها و مناطق مختلف جهان بر اساس شاخص‌های معرفی شده مورد بررسی قرار می‌گیرد. نکته بسیار مهم در تألیف نگاشته در خصوص این فصول آن است که علی‌رغم ضرورت استفاده از آمار و ارقام تنها پایه تئوریک علمی در این فصول قرار نگیرد تا گذر زمان امکان، آمار و ارقام تنها پایه تئوریک علمی در این فصول قرار نگیرد تا گذر زمان باعث خدشه‌دار شدن مباحث اساسی کتاب نشود.

در پایان بر خود فرض می‌دانم که از جناب آقای دکتر مرتضی عزتی، مدیر محترم گروه اقتصاد سازمان «سمت»، و همچنین شریک‌های محترم نظارت سازمان که فرصت این تلاش علمی را برای اینجانب فراهم کردند، صمیمانه تقدیر و تشکر نمایم. امید است که این اثر توانسته باشد گامی هر چند کوچک در خدمت به جامعه دانشگاهی کشور بردارد.

ابراهیم رضائی

پاییز ۱۳۹۴